

УДК 330.331.1:631.11

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.82.1.7>

ЩОДО ВПОРЯДКУВАННЯ ОКРЕМИХ ДЕФІНІЦІЙ У НОРМАТИВНО-ПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Зуб В.В.,

*аспірант кафедри Права Європейського Союзу
Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого
ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-0263-0404>*

Зуб В.В. Щодо впорядкування окремих дефініцій у нормативно правовому регулюванні економічної безпеки.

У науковій статті розглядаються питання, пов'язані з визначенням сутності, ролі та значення дефініцій у нормативно-правовому регулюванні економічної безпеки. Підкреслюється унікальність феномену економічної безпеки, яка є гарантом забезпечення національних інтересів держави, суспільства, особистості в економічній сфері та основою для безперешкодної реалізації стратегічних національних пріоритетів держави. Забезпечити ці інтереси і реалізувати стратегічні пріоритети можливо за рахунок створення ефективного правового регулювання, що включає різні правові засоби, зокрема нормативні приписи. Вказано на важливу роль дефініцій у нормативно-правовому регулюванні, які містять визначення понять, як невід'ємних елементів правової основи забезпечення економічної безпеки. Зазначається, що легальні визначення понять мають загальнообов'язковий характер та сприяють формуванню єдиного правового простору. Розкрито функції легальних дефініцій у нормативно-правовому регулюванні забезпечення економічної безпеки. Зроблено спробу оцінити понятійно-категоріальний апарат в аналізованій сфері з точки зору універсальності відповідних дефініцій, повноти їхнього текстуального вираження, а також державної політики. Констатується, що чинне безпекове законодавство не містить законодавчого визначення ключових понять у сфері забезпечення економічної безпеки. У зв'язку з цим порушується проблема уніфікації понятійно-категоріального апарату у сфері забезпечення економічної безпеки шляхом прийняття основних документів стратегічного планування. На переконання автора, урахувавши основні підходи законодавства до визначення національних інтересів, правове поняття «економічна безпека», аналогічно до дефініції «державна безпека» має відображати певний стан держави, за якого створені умови для забезпечення відповідного стану захищеності економічної системи України. Наголошено на доцільності розробки нової Стратегії сталого розвитку економіки України на повоєнний період, яка б не лише визначала шляхи досягнення цілей і реалізації пріоритетів національних інтересів у сфері забезпечення економічної безпеки та передбачала основні виклики і загрози, а й містила легальне визначення «економічної безпеки» та таких її складових, як «фінансова безпека», «зовнішньоекономічна безпека», «інвестиційно-інноваційна безпека» та ін.

Ключові слова: нормативно-правове регулювання, дефініція, безпека, економічна безпека, суспільні відносини, національні інтереси.

Zub V.V. Regarding the ordering of individual definitions in the regulatory and legal regulation of economic security.

The scientific article examines issues related to the determination of the essence, role and meaning of definitions in the regulatory and legal regulation of economic security. The uniqueness of the phenomenon of economic security is emphasized, which is the guarantor of ensuring the national interests of the state, society, and the individual in the economic sphere and the basis for the unhindered implementation of the state's strategic national priorities. Ensuring these interests and implementing strategic priorities is possible through the creation of effective legal regulation, which includes various legal means, in particular, regulatory prescriptions. It is pointed out the important role of definitions in normative and legal regulation, which contain definitions of concepts as integral elements of the legal basis for ensuring

economic security. It is noted that the legal definitions of the concepts have a universally binding nature and contribute to the formation of a single legal space. The functions of legal definitions in the normative and legal regulation of ensuring economic security are revealed. An attempt was made to evaluate the conceptual and categorical apparatus in the analyzed field from the point of view of the universality of the relevant definitions, the completeness of their textual expression, as well as state policy. It is noted that the current security legislation does not contain a legislative definition of key concepts in the field of ensuring economic security. In this regard, the problem of unification of the conceptual and categorical apparatus in the field of ensuring economic security by adopting the main strategic planning documents is raised. In the opinion of the author, taking into account the main approaches of the legislation to the definition of national interests, the legal concept of “economic security”, similar to the definition of “state security”, should reflect a certain state of the state, under which conditions are created to ensure the appropriate state of security of the economic system of Ukraine. The expediency of developing a new Strategy for the sustainable development of the economy of Ukraine for the post-war period was emphasized, which would not only determine the ways to achieve goals and implement priorities of national interests in the field of ensuring economic security and foresee the main challenges and threats, but also contain a legal definition of “economic security” and such its components, such as “financial security”, “foreign economic security”, “investment and innovation security”, etc.

Key words: legal regulation, definition, security, economic security, public relations, national interests.

Постановка проблеми. Серед представників юридичної науки забезпечення економічної безпеки є актуальною та дискусійною темою. Такий інтерес до зазначеної проблеми обумовлений масштабами самої сфери дослідження, постійним розширенням її меж і видових характеристик, а також необхідністю усвідомлення через призму права її змістовної сторони.

Право загалом дозволяє задати межі дозволеної, зобов'язуючої та забороненої поведінки суб'єктів у сфері досягнення стану безпеки. Через нормативно-правове регулювання безпека має унікальний зміст, що визначає підсумкову мету її забезпечення, пов'язує її з національними пріоритетами та інтересами кожного суб'єкта права, не допускаючи «розмитості» в розумінні сутнісних характеристик базової категорії «економічна безпека» та похідних від неї.

Правовий вплив на суспільні відносини в сфері економічної безпеки направлено на реалізацію таких цілей: упорядкувати ті суспільні відносини, що складаються у сфері економічної безпеки (вузька спеціально-юридична функція); створити такі умови, за яких, досягнувши мінімального безпечного рівня, суб'єкти зможуть безперешкодно реалізовувати потреби вищого рівня, спрямовані на подальший розвиток свого потенціалу. Таким чином, основна мета безпеки полягає в тому, щоб забезпечити процес перетворення базових потреб на інтереси, а надалі й – у цінності. Завдання права в даному випадку вбачається у визначенні пріоритетів цих інтересів та цінностей для різних суб'єктів.

Унікальність феномена економічної безпеки полягає в тому, що вона є свого роду гарантом забезпечення національних інтересів в економічній сфері щодо класичної тріади суб'єктів: держави, особи та суспільства.

Доцільно вказати, що в даний час частка держави в економіці та в інших сферах життєдіяльності людини й суспільства безупинно скорочується. Отже йдеться про розширення змісту поняття «національна безпека» та її складової – «економічної безпеки»: якщо раніше забезпечення національної безпеки розглядалося в контексті захисту інтересів насамперед держави, то в сучасних дослідженнях концентрується увага на захисті інтересів особи (громадянина) та суспільства [1]. Таким чином, головними об'єктами системи економічної безпеки є громадяни (їхні права та свободи), суспільство (його духовні й матеріальні цінності), держава (її конституційний устрій, суверенітет і територіальна цілісність) [2, с. 102].

Від економічної безпеки найбільшою мірою залежать розвиток і нормальне функціонування економіки держави та її господарського механізму, а також її різних сегментів – фінансового, банківського, інвестиційного, податкової системи тощо [3, с. 8; 4, с. 17]. Для особистості економічні інтереси зводяться до підвищення якості її життя, розвитку особистісного потенціалу та ін., зміцнення соціальних зв'язків і міжнаціональної взаємоповаги осіб, які проживають на одній території держави, досягнення стабільності через вдосконалення інститутів демократії та ефективної взаємодії держав та інститутів громадянського суспільства.

Забезпечити вказані національні інтереси неможливо без створення ефективного нормативно-правового регулювання відносин у сфері економічної безпеки. За допомогою нормативно-правового регулювання цієї сфери держава окреслює межі змісту та характеристики економічної безпеки, визначає принципи її забезпечення, пріоритети, цілі та завдання, суб'єктів-гарантів та механізм її забезпечення. Іншими словами, нормативно-правове регулювання економічної безпеки є специфічною діяльністю держави, її органів, посадових осіб щодо прийняття нормативно-правових рішень у межах своєї компетенції, які є регламентаторами упорядкованих суспільних відносин.

Правове регулювання є однією з фундаментальних категорій теоретико-правової науки, актуальність дослідження якої не втрачається й на сьогодні, що підтверджується науковими працями у межах загальної теорії права та галузевих юридичних наук.

Стан опрацювання проблематики. Проблеми правового регулювання відносин у військовій сфері ставали предметом наукових досліджень таких вчених як О.М. Бандурка, В.В. Бойко, О.С. Власюк, О.М. Гапеева, Я.А. Жаліло, Т.Л. Зубко, І.М. Козьяков, О.Є. Користін, М.А. Коваленко, С.І. Лекарь, А.В. Рубан, О.В. Скорук, Т.Б. Токарський, В.В. Шемчук, І.В. Яковюк та інші.

Водночас питання розуміння сутності економічної безпеки, її складників і чинників впливу на економічну сферу діяльності держави в умовах сучасних гібридних загроз залишаються недостатньо дослідженими. Зокрема, викликає певні зауваження повнота розробки, наукової обґрунтованості та якості понятійного апарату безпекового законодавства в економічній сфері.

Мета статті – сформулювати науково обґрунтовані погляди на розуміння сутності та законодавче трактування економічної безпеки України та її складників в умовах сучасних гібридних загроз.

Вклад основного матеріалу. Умовно всі роботи авторів з досліджуваної проблематики можна розділити на загальнотеоретичні дослідження (вивчення правових основ забезпечення економічної безпеки, проведення ретроспективного аналізу нормативно-правових актів у зазначеній сфері, характеристику основних принципів та правових дефініцій, визначення прогалів і колізій в нормативно-правовому регулюванні та ін.) та галузеві дослідження, які носять яскраво виражений прикладний характер (вивчення конкретних алгоритмів і механізмів забезпечення економічної безпеки в різних сферах життєдіяльності, аналіз галузевої специфіки інституту безпеки та її досягнення засобами конституційного, адміністративного, кримінального та інших галузей права, характеристика правового статусу та функціоналу окремих суб'єктів забезпечення економічної безпеки тощо).

Особливе місце у правовому регулюванні відносин у сфері забезпечення економічної безпеки відводиться дефінітивним приписам, тобто легальним дефініціям, які використовуються для закріплення за відповідним терміном конкретного чітко визначеного значення, що забезпечує стабільність і однозначність у розумінні права [5, с. 11]. Як зазначає О.В. Ткаля, формулювання дефініції потребує суворого дотримання її логічної структури, що складається з обсягу й змісту, для найповнішої та точної передачі закладеної в них законодавцем інформації, що націлена на суб'єктів правозастосовної діяльності і звичайних користувачів, надати цій інформації відповідної матеріальної форми, точне мовне вираження [6, с. 65].

Дефініції (легальні визначення), що використовуються в нормативно-правовому регулюванні питань забезпечення безпеки, являють собою різноманітні визначення понять, які є невід'ємними елементами правової основи забезпечення безпеки, загалом, і конкретних нормативно-правових актів, зокрема. Легальні визначення у чинному законодавстві закріплено за допомогою дефінітивних норм, які за своєю суттю є специфічними правовими засобами, і – на відміну від регулятивних та охоронних норм – не містять дозволів, заборон, зобов'язань, заходів відповідальності та не структуруються на гіпотезу, диспозицію та санкцію. Однак це жодним чином не зменшує значення цих норм та їх функціонального призначення в правовому регулюванні, оскільки вони забезпечують ясність і точність положень нормативно-правових актів, а значить здійснюють вплив на ефективність їхньої дії.

Усі легальні дефініції, на відміну від доктринальних, носять загальнообов'язковий характер, що має забезпечити єдність правового регулювання та застосування положень законодавства на усій території України, сприяти формуванню стійкого понятійно-категоріального апарату в конкретній сфері регулювання суспільних відносин, включаючи сферу забезпечення економічної безпеки. Водночас, при явній відсутності загальнообов'язкового характеру науково-юридичних дефініцій, вони найчастіше є джерелом формування основних понять, що використовуються в процесі осмислення концепції закону чи підзаконного акту.

Процес включення легальних дефініцій до норм чинного законодавства носить досить виражений суб'єктивний характер, так як безпосередньо залежить від волі, бачення законодавця або іншого суб'єкта правотворчої діяльності, оцінки їх значимості для нормативно-правового акту. Саме поняття і має відображати сутність предмета, відрізнити його від інших предметів навколишнього середовища через характерні ознаки, що відображаються в понятті. Визначення поняття є вкрай важливим, оскільки дозволить окреслити межі його змісту та включити його до положень чинного законодавства.

Легальні визначення виконують особливі функції в нормативно-правовому регулюванні національної безпеки, що визначає в результаті їх роль і призначення. До таких функцій можна віднести функцію конкретизації меж змісту понять, що використовується в нормативно-правових актах, функцію уніфікації понятійно-категоріального апарату, що використовується законодавцем у всій системі законодавства в галузі забезпечення безпеки, функцію поділу всіх понять на базові та похідні тощо.

Легальні визначення характерні здебільшого для профільних законів, зокрема виданих у кодифікованій формі, що діють у певній сфері регулювання суспільних відносин. Наразі профільним законом у сфері забезпечення національної безпеки є Закон України «Про національну безпеку України», відповідно до п. 9 ст. 1 якого, державна (національна) безпека – захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від реальних і потенційних загроз [7].

Загалом «безпека» трактується як стан країни, при якому забезпечується розвиток особистості, суспільства і держави, захист національних інтересів від внутрішніх і зовнішніх загроз. Безпека як безпека нації включає безпеку особистості – безпеку її прав і свобод; суспільства – його матеріальних і духовних цінностей; держави – її конституційного ладу, суверенітету і територіальної цілісності.

Поділяємо точку зору І.М. Козьякова, що сутність автентичного та легального визначення поняття «безпека» залежить від контексту нормативно-правового акту, в якому воно використовується: 1) захищеність – безпека виступає атрибутом об'єкта, його характеристикою, властивістю (здатністю) протистояти загрози та не допускати небезпечних станів (ситуацій), не переходити в них; 2) стан захищеності – безпека виступає станом об'єкта (системи, процесу), у якому в межах припустимого ризику виключається можливість небезпечної події або настання її несприятливих наслідків; 3) забезпечення (дотримання норм) – безпеку характеризують визначені, передусім нормативно, умови діяльності (перебігу процесу), за яких унеможливується (виключається) вплив на об'єкт несприятливих (небезпечних) подій та явищ; 4) комплекс заходів – безпека розглядається як система заходів, що забезпечують захист об'єкта від небезпеки (загроз) [8, с. 160].

На сучасному етапі розвитку потреба забезпечення економічної безпеки в системі національної безпеки набуває особливого значення. Важливість економічної безпеки як основного складника національної безпеки та її вплив на макроекономічну стабільність держави зростають разом із трансформуванням національно-державних процесів.

Відповідно до ч. 3 ст. 3 Закону України «Про національну безпеку України», одними з фундаментальних національних інтересів України є: сталий розвиток національної економіки, громадянського суспільства і держави для забезпечення зростання рівня та якості життя населення, а також інтеграція України в європейський політичний, економічний, безпековий і правовий простір [7]. Також у п. 66 заключних положень Указу Президента України № 392/2020 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про Стратегію національної безпеки України» зазначається, що Стратегія (складовою якої є й Стратегія економічної безпеки) є основою для розроблення документів щодо планування у сферах національної безпеки і оборони, які визначають шляхи та інструменти її реалізації [9].

Одним з ключових правових актів, який визначає стратегічний курс, пріоритети, цілі та завдання держави у сфері економічної безпеки, а також стан, виклики і загрози економічній безпеці є Указ Президента України № 347/2021 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11.08.2021 р. «Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року». У його розділі 2 висвітлені такі складові економічної безпеки: фінансова, виробнича, зовнішньоекономічна, інвестиційно-інноваційна та макроекономічна безпеки [10]. Водночас, визначення категорії «економічна безпека» у зазначених нормативно-правових актах відсутнє.

У Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, затверджених наказом Міністерства економічного розвитку та торгівлі № 1277 від 29.10.2013 р., еко-

номічна безпека визначається як стан національної економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз, забезпечувати високу конкурентоспроможність у світовому економічному середовищі і характеризує здатність національної економіки до сталого та збалансованого зростання [11].

Т.Б. Токарський влучно зазначає, що сучасне поняття «економічна безпека» набуло нових ознак, відображаючи такий стан економіки, який забезпечує спроможність протистояння системним негативним впливам зі сторони зовнішнього середовища та найбільш ефективного використання економічних ресурсів з метою запобігання загрозам і забезпечення стабільного функціонування економічної системи як сьогодні, так у майбутньому [12, с. 16].

Уніфікація зазначеної юридичної категорії та її похідних, уточнення її автентичної дефініції в результаті застосування відповідної сукупності прийомів, правил і засобів юридичної техніки, сприятиме досягненню єдності й узгодженості чинного законодавства, загальності врегулювання суспільних відносин із забезпечення захищеності національних інтересів України в економічній сфері на рівні держави, суспільства та особи.

Висновки. Викладене дає можливість зробити висновок, що легальні дефініції у нормативно-правовому регулюванні економічної безпеки та її окремих видів вимагають відповідної трансформації з урахуванням державної політики в сфері стратегічного планування. На наше переконання, роботу з коригування змісту ключових легальних дефініцій необхідно починати з окреслення сутності економічної безпеки, у визначення якої слід включити усталений постулат – «стан захищеності».

Ураховуючи основні підходи законодавства до визначення національних інтересів, правове поняття «економічна безпека», аналогічно до дефініції «державна безпека» має відображати певний стан (властивість) держави, за якого створені умови для забезпечення відповідного стану захищеності економічної системи України.

Через спровоковані воєнними діями негативні процеси в економіці, виникла нагальна потреба в розробці нової Стратегії сталого розвитку економіки України на повоєнний період, яка б не лише визначала шляхи досягнення цілей і реалізації пріоритетів національних інтересів у сфері забезпечення економічної безпеки та передбачала основні виклики і загрози, а й містила легальне визначення «економічної безпеки» та таких її складових, як «фінансова безпека», «виробнича безпека», «зовнішньоекономічна безпека», «інвестиційно-інноваційна безпека», «макроекономічна безпека».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про схвалення Стратегії розвитку оборонно-промислового комплексу України на період до 2028 року: Розпорядження КМ України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/442-2018-%D1%80#Text> (дата звернення: 04.03.2023 р.).
2. Павленко Д.Г., Семенюк Ю.В., Лисецький Ю.М. Національна безпека: поняття, складники, чинники впливу. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського*. 2021. № 3. Т. 32 (71). С. 102–107.
3. Рубан А.В. Державне управління у сфері національної безпеки України: автореф. дис. ... канд. наук. з держ. упр.: 25.00.05. Харків, 2019. 23 с.
4. Користін О.Є., Барановський О.І., Герасименко Л.В., Доля Л.М., Калюк О.М. та ін. Економічна безпека: навч. посібник. К.: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність»; Алерта; КНТ; Центр учбової літератури. 2010. 368 с.
5. Онищук І.І. Техніка юридичного письма в нормативно-правових актах: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Львів, 2012. 21 с.
6. Ткаля О.В. Правова дефініція: поняття, значення та роль в законодавчій практиці. *Людина і закон: публічно-правовий вимір: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. «VII Прибузькі юридичні читання»*. Миколаїв: Іліон, 2011. С. 65–67.
7. Про національну безпеку України : Закон від 21 червня 2018 року № 2469-VIII /Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 2018. № 31. Ст. 241. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 04.03.2023 р.).
8. Козьяков І. Законодавче визначення державної безпеки: проблеми теорії та практики. *Підприємство, господарство і право*. 2019. № 9. С. 160–164.

9. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України про Стратегію національної безпеки України: затв. Указом Президента України від 14.09.2020 № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text> (дата звернення: 04.03.2023 р.).
10. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 серпня 2021 року «Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року». Указ Президента України; Стратегія від 11.08.2021 № 347/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2021#Text> (дата звернення: 04.03.2023 р.).
11. Про затвердження Методики розрахунку рівня економічної безпеки України: наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 № 1277. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text> (дата звернення: 04.03.2023 р.).
12. Токарський Т.Б. Соціальні аспекти економічної безпеки України в процесі євроінтеграції: автореф. дис. ... докт. економ. наук: 21.04.01. Київ, 2021. 37 с.